

Libertas praestantissimum

XIII. Leó Pápa Ő Szentségének apostoli körlevele az emberi szabadságról.¹

Tisztelendő testvéreinknek, a katolikus világ összes pátriárkáinak, prímásainak, érsekeinek és püspökeinek, akik az Apostoli Széknek kegyelmében és vele közösségben élnek.

XIII. LEÓ PÁPA.

TISZTELENDÓ TESTVÉREK.

ÜDVÖT ÉS APOSTOLI ÁLDÁST.

A szabadság a természet legkiválóbb java, amely az értelemmel vagy ésszel bíró lények kizárólagos tulajdonsága, az embernek azon méltóságot adja, hogy "önmagának és cselekedeteinek ura"² legyen. De igen sok függ attól, hogy az ember mi módon él ezen méltóságával, mert ahogy a legfőbb javak, úgy a legnagyobb bajok is a szabadság használatából erednek. Igaz ugyan, hogy az ember követheti az ész sugallatát, gyakorolhatja az erkölcsi jót és egyenesen törekedhetik végső célja felé. De más irányt is követhet, a javak csalékony képei után indulva a szükséges rendet megbonthatja és önszántából saját vesztére törhet. Az emberi nem megszabadítója, Jézus Krisztus, visszaállítván, sőt növelvén az ember eredeti méltóságát, az ember akaratán is szerfölött segített és ezt egyrészt kegyelmének oltalmával, másrészt az égi örökkévaló boldogság hirdetésével a jóra irányította. Hasonló módon az Egyház is szerzett és mindig is fog szerezni érdemeket a természet ezen kitűnő ajándéka körül, amennyiben feladatát, a Jézus Krisztus által számunkra szerzett javakat minden századon át megőrizni, teljesíti. — És mégis sokan vannak, akik azt vélik, hogy az Egyház az emberi szabadságnak ártalmára van. Ennek oka a szabadság ferde és elhamarkodott felfogásában rejlik, amennyiben vagy meghamisítják az alapfogalmát, vagy mód nélkül kiterjesztik úgy, hogy olyanokra is vonatkoztatják, amelyekben az ember a dolgok helyes megítélése szerint szabad nem lehet.

2. Mi már más alkalommal, nevezetesen az *Immortale Dei*³ című körlevélben szóltunk az úgynevezett *modern szabadságjogokról*, azt, ami ezekben helyes, megkülönböztetve annak ellenkezőjétől, egyszersmind bebizonyítottuk, hogy ami jó azon szabadságjogokban foglaltatik, az oly régi, mint az igazság, és hogy az Egyház azt mindig szíves örömet szokta helyeselni és gyakorlatban elfogadni. Ami új jött hozzá, az csak szennyes részt képez, amelyet a zavaros idők és a túlságos újításvágy hoztak létre. — De mivel sokan vannak, akik azon szabadságjogokat, még a bennük foglalt hibákat is beleértve, korunk legfőbb díszének és az állami szervezetek szükséges alapföltételeinek tekintik, annyira, hogy azt állítják, hogy nélkülük az államok helyes kormányzása nem is képzelhető el, azért úgy véljük, hogy — tekintettel a közjóra — ezen tárgyról külön is kell szólnunk.

3. Az erkölcsi szabadságról fogunk értekezni, amint az akár az egyes személyekre, akár az államokra vonatkozik. — De jónak látjuk kezdetben egyet-mást röviden elmondani a természeti szabadságról, mert ez, bár az erkölcsitől teljesen különbözik, mégis azon forrás és kiindulópont, amelyből a szabadság minden *neme* következik. Ezt mindenkinek ítélete és az általános tudat, amely a természetnek legkétségtelenebb szava, csak azokban ismeri el, akik értelemmel vagy ésszel bírnak, és világos, hogy az ok, amelynél fogva az embert igazán tettei urának tekinthetjük, éppen a természeti szabadságban van. És helyesen, mert amíg a többi élőlény csak érzékei által van vezetve és csak természetének ösztöne folytán keresi azt, ami neki jó, és kerüli azt, ami ártalmas, az ember életének minden tetteiben eszét bírja vezérül. Az

ész pedig a földön létező minden jóról azt mondja, hogy az létezhetik, meg nem is, amiért is egyet sem kell ezek közül szükségképpen választani, és így az akaratnak szabadságára hagyja, hogy azt válassza, ami neki tetszik. — De az említett javak úgynevezett esetlegességéről az ember csak azért alkothat magának ítéletet, mert természeténél fogva egyszerű, szellemi és gondolkodásra képes lelke van, amely éppen azért, mert ilyen, nem az anyagi dolgoktól veszi eredetét s önmaga fenntartásában nem is függ ezektől, hanem minden segédeszköz mellőzésével Istentől van alkotva és a testek közönséges állapotát messze túlszárnyalva saját élet- és cselekvés-föltételekkel bír; innét van, hogy ítéletével belátva az igaz és jónak változatlan és szükséges föltételeit, az egyes javakat nem tartja szükségeseeknek. Midőn tehát azt állítjuk, hogy az emberek lelke távol áll minden halandó összetételtől és gondolkodási képességgel bír, egyszersmind a természeti szabadságot is alapjában legbiztosabban megállapítjuk. Így tehát a minden halandó összetételtől mentes és gondolkodó képességgel bíró emberi lélek szellemiségében rejlik a természeti szabadság legszilárdabb alapja.

4. Ahogy az emberi lélek egyszerűségét, szellemiségét és halhatatlanságát, úgy a szabadságot sem hirdeti senki hangosabban s nem védelmezi erélyesebben, mint a katolikus Egyház, amely mindkettőt mindig tanította és hitcikkelyként védelmezi. De nemcsak ezt tette, hanem az eretnek és új tanok hirdetőinek támadásaival szemben oltalmába is vette a szabadságot és így az embernek ezen nagy javát megmentette az enyészettől. Azt, hogy mily buzgalommal állott ellen e tekintetben a manicheusok és mások esztelen törekvéseinek, azt a történelem emlékei tanúsítják, és hogy mily elszánt törekvéssel és eréllyel küzdött ahogy a Trienti Szent Zsinaton, úgy később is Janzen követői ellen az ember szabad akarata mellett, és hogy nem engedte sehol és soha a fatalizmust lábra kapni, azt nincs, aki nem tudná.

5. A szabadság tehát, amint kimutattuk, azoknak sajátossága, akik ésszel, vagyis értelemmel rendelkeznek, ha pedig annak lényegét tekintjük, akkor nem más, mint képesség azt választani, ami bizonyos célnak megfelel; akinek hatalmában van több dolog közül egyet választani, az cselekedeteinek ura. — De mivel mindazt, ami valamely dolog elérésére szolgál, hasznos jónak nevezük, a jónak pedig természetében van, hogy a törekvő képességet felkeltse, azért a szabadság az akarat tulajdona, sőt az akarat maga, amennyiben működésénél a választás szabadságával bír. De az akarat nem indul, hacsak az ismeret fáklyaként nem világítja meg útját, más szavakkal az akarat által megkívánt jó szükségképpen az ész által megismert jó is egyúttal. És ez annál is inkább áll, mivel az akarat tényeit mindig megelőzi az ítélet, vajon a javak valódiak-e, és melyik legyen előbbrevaló. De hogy az ítélet az ész dolga, nem pedig az akaraté, afölött senki sem kételkedik. Ha tehát a szabadság az akaratban van, ez pedig természeténél fogva az ész után indul, nagyon természetes, hogy a szabadságnak éppen úgy, mint az akaratnak magának, csakis az észnek megfelelő jóra kell hajolnia.

6. Mindazonáltal, mivel mindkét képesség tökéletlen, azért megtörténhetik és gyakran meg is történik, hogy az elme azt állítja az akarat elé, ami valósággal nem jó, hanem csak annak látszik, és hogy ilyenkor az akarat is e látszólagos jó után törekszik. És amint fogyatékoság tévedni és tévedhetni — ami különben elménk tökéletlenségének jele —, éppen úgy a látszólagos javakra való törekvés, ha jele is a szabadságnak (mint a betegség az életé), mégis egyúttal némileg annak hiányossága is. Éppen így fertőzi be az akarat a szabadságot és visszaél vele, amidőn valamire törekszik, ami az ésszel, amelytől függ, ellenkezik. Ezen oknál fogva a végtelenül tökéletes Isten, aki végtelenül értelmes és lényegénél fogva maga a jóság, a legfőbb fokban szabad is és így semmiképpen sem akarhatja a rosszat, s nem akarhatják ezt az ég boldog lakói sem, mivel a legfőbb jót színről-színre szemlélik. Elmésen jegyezték meg tehát Sz. Ágoston és mások a pelagiánusok ellen, hogy ha a természet és a szabadság tökéletessége a jótól való elpártolhatást követeli, akkor Isten, Jézus Krisztus, az angyalok, a

mennyei boldogok, akik a jótól el nem tántorodhatnak, vagy nem szabadok, vagy legalább kevésbé tökéletesek, mint a földön élő ember. Ezen tárgyról bőven értekeztek az Angyali Doktor és kimutatja, hogy a vétkezhetőség nem szabadság, hanem szolgaság. Mély értelemmel jegyzi meg Krisztus Urunk ezen szavaihoz: „aki bűnt cselekszik, szolgája a bűnnek”⁴ a következőket: „*Minden teremtmény az, amivé saját természete teszi. Ha pedig valami külső ok indítja, nem saját természete szerint, hanem idegen befolyás alatt cselekszik, és ez szolgaság. Ámde az ember természeténél fogva értelmes lény, amidőn tehát esze indítja, saját természete szerint cselekszik, ami a szabadság jele, de amidőn vétkezik, az ész ellen cselekszik, és így ekkor más valami indítja őt és tartja idegen korlátok között, amiért is; aki bűnt cselekszik, szolgája a bűnnek.*”⁵ Ezt elég világosan átlátta már az ókoriak bölcsesége, és különösen azok, akik azt állították, hogy senki sem szabad, csak a bölcs, bölcsnek pedig, mint ismeretes, azt tekintették, aki állhatatosan tudott a természet szerint, azaz erkölcsösen és erényesen élni.

7. Így állván a dolog az emberi szabadsággal, ezt segítő és védőeszközökkel kellett az Alkotónak ellátnia, hogy ezek annak minden törekvését a jóra irányítsák és a rossztól elfordítsák, mert ha ez nem történik, a szabadság az embernek csak kárára volna. - Azért először is szükséges volt a törvény, vagyis a szabály, mit kelljen tenni és mit nem. Ilyen az öntudatlan lények számára, amelyek szükségképpen működnek, szoros értelemben nem létezhetik, miután minden működésükben a természet rendjét követik és önmagukból semmiféle tevékenységet sem fejthetnek ki. A szabad lények azonban éppen azért, mivel szabadok, képesek cselekedni vagy nem cselekedni, így vagy amúgy cselekedni, mivel azt választják, amit akarnak, és az akarást megelőzte az észnek fent említett ítélete. Ezen ítélet pedig nemcsak azt határozza meg, hogy mi erkölcsös és mi erkölcstelen, hanem azt is, hogy mi jó és mi rossz, mit kell cselekedni és mit kell elhagyni, az ész ugyanis előírja az akaratnak, hogy mire törekedjék és mit kerüljön, hogy az ember valamikor elérhesse a végső célját, amelyre minden cselekedetét irányítani kell. Az észnek ezen rendelkezését pedig *törvénynek* nevezzük. Amiért is a törvény szükséges voltának első oka mintegy gyökerében az ember szabad akaratában keresendő, amennyiben ezen szabad akaratnak nem szabad a helyes észszel ellenkeznie. Ezért nem is lehet hamisabbat és ferdébbet gondolni vagy mondani, mint azt, hogy az ember azért, mivel szabad, nem is áll törvény alatt, mert ha ez úgy volna, akkor az következne, hogy az akarat szabadságához az is hozzátartozik, hogy az észszel ne törődjék. Ennek éppen az ellenkezője áll, az t. i., hogy az ember éppen azért áll a törvény alatt, mivel természeténél fogva szabad. Így a törvény az ember vezetője a cselekvésben és őt a jutalom és büntetés kilátásba helyezése által a jó tettekre sarkallja és a bűntől elijeszti.

8. Ilyen törvény mindenekelőtt *a természet törvénye*, amely minden egyes ember lelkébe van beírva és bevésve, s amely nem más, mint a jót parancsoló és a rosszat tiltó emberi ész. De az emberi ész parancsolata csak annyiban bír a törvény erejével, amennyiben ő egy fensőbb észnek szava és magyarázója, amelynek a mi lelkünk és szabadságunk kell, hogy alárendelve legyen. Miután pedig a törvény ereje abban áll, hogy kötelességeket ró ránk és jogokat ad, azért teljesen a tekintélyen alapszik, ami ismét nem egyéb, mint a törvényhozó hatalma, amelynél fogva jogokat megállapíthat és rendeleteit jutalmakkal és büntetésekkel szentesítheti, márpedig mindez az emberben nem volna meg, ha ő maga határozná meg mint legfőbb törvényhozó cselekedeteinek zsinórmértékét, amiből világos, hogy a természet törvénye maga az örök törvény, amely bele van oltva az eszes teremtményekbe és ezeket a céloknak megfelelő helyes cselekvésmódra irányítja, ezen örök törvény pedig maga a mindenség alkotójának és kormányzójának, Istennek örökkévaló értelme. Ezen zsinórmértékhez, amely tetteinket szabályozza és a bűntől bennünket visszatart, Isten irgalmassága még külön óvószereket is csatolt, amelyek az ember akaratának igazgatására és

erősítésére kiválóan alkalmasak. Ezek között első és legkitűnőbb az isteni kegyelem ereje, amely midőn az elmét megvilágosítja és az akaratot üdvös állhatatossággal erősítvén folytonosan a jóra serkenti, könnyebbé és egyszersmind biztosabbá is teszi a természeti szabadság használatát. Amiért is nagy tévedés volna azt állítani, hogy Isten közreműködése csökkenti akaratunk tényeinek szabadságát, mert az isteni kegyelem ereje az ember természetének legtökéletesebben megfelel, mivel lelkünk és szabadságunk alkotójától származik, aki minden dolgot természetének megfelelő módon működtet. Sőt, amint az Angyali Doktor mondja, éppen azért bír az isteni kegyelem azon csodálatos erővel és alkalmassággal, hogy minden természetet megőriz a maga valóságában és megtartja működési módját, erejét és hatásait, mivel a természet alkotójától származik.

9. Amit eddig az egyeseknek szabadságáról mondtunk, azt könnyű azokra alkalmazni, akik társadalmi kötelék által vannak összefűzve. Mert amit az ész és a természeti törvény az egyesekben eredményez, azt a társadalomban *az emberi törvény* hozza létre, amelyet a polgárok közös javára hoznak. — Az emberek törvényeinek egy része akörül forog, mi jó, mi rossz, amazt parancsolja, emezt tiltja, s ezen intézkedéseit kellőleg szentesíti. De ezen rendeletek nem az emberi társadalomban gyökereznek, mivel az emberi társadalom ahogy nem szülte magát az emberi természetet, úgy nem is létesíti a jó és a rossz közötti különbséget, amely az emberi társadalmat megelőzi és teljesen a természet törvényétől s így az örök törvénytől bírja eredetét. A természet törvényének rendeletei tehát, amelyek az emberek törvényeibe is be lettek iktatva, nemcsak az emberi törvény erejével bírnak, hanem attól a sokkal magasabb rendű és fölségesebb hatalommal is felruházva vannak, amelyet nekik a természet törvénye s az örök törvény kölcsönöz. A törvények ezer *nemében* éppen abban áll a polgári törvényhozók feladata, hogy a polgárokat az engedelmisségben megtartsák és a rosszakat és kihágásokra hajlandókat megfékezzék, hogy a rossztól elrettenve a helyes úton haladjanak, vagy legalább a társadalom botránnyára és kárára ne legyenek. A polgári hatalom más rendeletei nem ily egyenesen és közvetlenül, hanem távolabbról és közvetve következnek a természetjogból és oly dolgokat határoznak meg, amelyekről a természet csak általánosan és nagyjában gondoskodik. Így a természet parancsolja, hogy a polgárok a közös békére és jólétre közreműködjenek, de hogy mily fokban, mi módon és mily dolgokban tegyék ezt, azt nem a természet maga, hanem az emberek belátása határozza meg. Így a helyes ész által feltalált és a törvényes hatalom által előírt életszabályokból áll a tulajdonképpeni értelemben vett emberi törvény. Ezen törvény az egyeseket a társadalom közös jólétére közreműködni kényszeríti és az ellenkezőtől eltiltja, s úgyszintén, amennyiben a természet követelményeiből következik és azokkal megegyezik, arra vezet, ami erkölcsös, és eltávolít attól, ami nem az.

10. A mondottakból világos, hogy nemcsak az egyes emberek, hanem a társadalom szabadságának zsinórmértéke is teljesen Isten örök törvénye.

Az emberi társadalomban tehát az igazi szabadság nem abban áll, hogy ki-ki azt tehesse, amit akar — amiből csak a legnagyobb zavar keletkeznék, amely az egész társadalmat tönkretenné —, hanem abban, hogy a polgári törvények vezetése alatt ki-ki könnyebben élhessen az örök törvény szabályai szerint. A társadalom előljáróinak szabadsága sem abban áll, hogy kényük kedvük szerint parancsolhassanak, ami szintén rossz és közveszélyes volna, hanem az emberi törvényeknek az örök törvény szerint kell készülniük és semmit sem szabad előírniuk, ami ebben, mint minden jog alapján, benne nem foglaltatnék. Igen bölcsen mondja Sz. Ágoston: „*Hiszem, hogy azt is belátod, miszerint az időben alkotott törvényben semmi igazságos és helyes dolog nincsen, amelyet az emberek nem az örök törvényből vezettek volna le.*”⁶ Ha tehát valamely hatalom olyasmit rendelne, ami a józan ész elveitől elüt és a társadalomnak ártalmára van, az nem volna törvény, mivel nem volna az igazságosság szabálya, és elterelné

az embereket a társadalom céljától, vagyis a jótól.

11. Az emberi szabadság tehát, bármily szempontból tekintjük is azt, akár az egyes személyekben, akár a társadalomban, akár azokban, akik parancsolnak, akár azokban, akik engedelmeskednek, mindig magában foglalja az alárendeltséget a legfőbb, örökkévaló ész alá, amely nem más, mint a parancsoló és tiltó Isten tekintélye. És Istennek ezen végtelenül igazságos uralma az emberek fölött, távol attól, hogy a szabadságot megsemmisítse vagy csak némiképpen is csorbítsa, ellenkezőleg azt védelmezi és tökéletesíti is. Mert minden lényének igazi tökéletessége abban áll, hogy célja felé törekednie kell, amely maga az Isten.

12. A legigazabb és legfenségesebb tannak ezen tételeit, amelyekről maga az ész is képes meggyőződést szerezni, az Egyház isteni alapítójának példáján és tanán okulva mindig terjesztette és védelmezte, ezen elvek alapján ismerte fel az Egyház saját feladatát és ezekre oktatta a keresztény népeket. Ami különösen az erkölcsöket illeti, az evangélium parancsolatai nemcsak messze fölülmúlják a pogányok minden bölcsességét, hanem az embert oly szentségre hívják és vezérlik, amelyről a régiek nem is álmodtak, és őt Istenhez közelebb hozva egyszersmind magasabb szabadságban részesítik.

Így mindig szerfölött nagynak bizonyult az Egyház hatalma a népek polgári és politikai szabadságának megőrzésében és védelmezésében. Nem ide tartozik-e nembéli érdemeit elősorolni: elég legyen megemlíteni, hogy a rabszolgaság, a pogány népek eme régi szégyene, elsősorban az Egyház fáradozásai és érdemei folytán lett eltörölve. A jogegyenlőséget és az emberek igaz testvériségét mindenek között legelőször Jézus Krisztus mondta ki, az ő szavainak visszhangja volt az apostolok tanítása, hogy nincs többé sem zsidó, sem görög, sem barbár, sem szkíta, hanem mindnyájan testvérek Krisztusban. Oly nagy és általánosan elismert e tekintetben az Egyház ereje, hogy senki sem tagadja, miszerint a föld egy zugában sem maradhatnak fenn sokáig a vad erkölcsök, ha ő oda egyszer lábát betette, hanem csakhamar a kegyetlenséget szelídség, a barbárság sötétségét az igazság fénye váltja fel. De a polgáriasuk műveltségre emelt népeket sem szűnik meg soha az Egyház a legnagyobb jótéteményekkel elhalmozni, amidőn a gonoszok önkényével szembeszáll, az ártatlanokat és gyengéket az igazságtalanság ellen védelmezi és amidőn arra törekszik, hogy az állam kormányzása oly alakot öltjön, amelyet méltányosságáért a polgárok szeressenek, és amelytől hatalmáért a kívülállók féljenek.

13. A legszentebb kötelességek egyike tisztelni a tekintélyt és engedelmeskedni az igazságos törvényeknek, hogy a törvények ereje és örökdedése a polgárokat megóvja a gonoszok igazságtalanságaitól. A törvényes hatalom Istentől van, és „*aki a hatalomnak ellenszegül, Isten rendelésének szegül ellen*”⁷, így az engedmesség magasztos értéket nyer, amennyiben a legmagasabb tekintélyre vezethető vissza. — De ahol a parancsolás joga hiányzik, vagy ha valamely az észbe, az örök törvénybe, vagy Isten rendeletébe ütköző dolog van parancsolva, akkor helyes dolog nem engedelmeskedni, t. i. az embereknek, és éppen ezáltal engedelmeskedni Istennek. Ily módon a zsarnokság útja akadályozva van, a hatalom nem ragadhat mindent magához, minden egyes polgárnak, a családnak és az állam tagjainak jogai érintetlenül maradnak, és mindenkinek biztosítva van az igazság, a szabadság bizonyos mértéke, amely, amint kimutattuk, abban áll, hogy mindenki a törvények és a józan ész szerint élhessen.

14. Ha akkor, amidőn közönségesen a szabadságról vitatkoznak, szabadságon a törvényes és becsületes szabadságot értenék, amelyet az imént leírtunk, akkor senki sem merné szidalmazni az Egyházat azért, amit a legigazságtalanabb módon fognak reá, hogy t. i. ő az egyesek szabadságának vagy pedig a szabad államformáknak ellensége. — De igen sokan

Lucifert követve, akinek gonosz jelszava az, hogy „nem szolgálók” — a szabadság neve alatt bizonyos képtelen és hazug szabadosságot értenek. Ilyenek azon elterjedt és hatalmas iskola emberei, akik a szabadságtól vévén nevüket, azt akarják, hogy szabadelvűeknek, liberálisoknak nevezzék őket.

15. Pedig tényleg úgy áll a dolog, hogy amit a naturalisták és a racionalisták a bölcseletben tesznek, azt teszik az erkölcs terén a liberálisok, mint akik a naturalisták tanait az erkölcsi térre, a gyakorlati életre átviszik. — Már pedig az egész racionalizmus alaptana az emberi ész főuralma, amely az Isten, az örök ész iránt való köteles engedelmességet megtagadva és magát függetlennek állítva maga akar lenni az igazság föelvé, forrása és bírója. Éppen így az úgynevezett szabadelvűség követői az erkölcsi életben nem ismerik el az isteni hatalmat, amelynek engedelmeskedniük kellene, hanem azt állítják, hogy ki-ki a maga törvénye: innét származik az úgynevezett független erkölcsstan, amely az akaratot a szabadság örve alatt az isteni törvények megtartásától fölmentvén, az embereknek határtalan szabadosságot szokott engedni. — Hogy mindez különösen az emberi társadalomban hová vezet, azt könnyű belátni, mert ha egyszer el van ismerve, hogy senki sincsen az ember fölött, akkor az következik, hogy a polgári szervezet és társadalom létrehozó oka nem egy, az emberen kívül vagy fölötte álló elvben, hanem az egyesek szabad akaratában keresendő, a nyilvános hatalom mintegy első okától, a néptől származtatandó, és azonkívül, valamint az egyesek cselekvésmódjára egyedül az egyéni ész irányadó, úgy az összes emberek belátása egyedüli zsinórmértéke az államok eljárásának. Ennélfogva legtöbbit tehetnének azok, akik legtöbben vannak, és a nép többsége volna minden jognak és kötelességnek létesítője. — De hogy mindez a józan ésszel ellenkezik, már a mondottakból is világos. Azt akarni ugyanis, hogy semmi kötelék ne fűzze az embert vagy a polgári társadalmat Istenhez, a Teremtőhöz és így mindenek legfőbb törvényhozójához, nemcsak az emberi természettel, hanem minden teremtett természettel homlokegyenest ellenkezik, mert szükséges, hogy minden lény az ő létesítő okával valami kapcsolatban legyen, és minden lénynek megfelel, sőt tökéletességéhez tartozik, hogy azon helyen és fokon maradjon meg, amelyet a természet rendje követel, azaz, hogy a felsőbbrendűnek az alsóbbrendű magát alárendelje és neki engedelmeskedjék. —

16. Ezenkívül ezen tan legnagyobb kárára van ahogy az egyes embernek, úgy az állami szervezetnek is. Ha ugyanis az emberi ész egyedüli bírója a jónak és rossznak, akkor megszűnik a lényeges különbség e két fogalom között, a gyalázatos a tisztességestől nem magában és lényegében, hanem csak az emberek felfogásában különbözik; ami tetszik, az szabad is, és oly erkölcsi viszonyok alakulnak, amelyeknek a lélek rendetlen indulatainak megfékezésére semmi erejük sem lesz, s így mindennemű romlottságnak tág tere nyílik. A közügyekben pedig a parancsolás hatalma elszakad igaz és természetes forrásától, amelyből a közjó előmozdítására minden erejét meríti: a törvény, amely azt állapítja meg, hogy mit kell tenni és mit kerülni, a többség önkényére bízatik, ami meredek lejtőn a zsarnokságra visz. Miután visszautasítják Isten uralmát az emberek és az emberi társadalom fölött, nyilvánosan egy vallást sem ismernek el, amiből a legnagyobb közömbösség következik mindazon dolgok iránt, amelyek a vallásra vonatkoznak. A sokaság, felfegyverkezve hatalmának tudatával, könnyen zavargásokra és lázadásra vetemedik, aminek következménye az, hogy a kötelességérzet és lelkiismeret kötelékei meglazulnak, és végül semmi más nem marad vissza, mint az erőszak, amely pedig önmaga éppen nem elégséges a nép fékentartására. Ezt eléggé bizonyítja a szinte folytonos küzdelem a szocialisták és más lázongó szövetkezetek ellen, amelyek a polgári rendet fenekestül fel akarják forgatni. — Ezek után ítélje meg mindenki, aki helyes érzéssel bír, vajon ezen tanok biztosítják avagy megromtják-e az ember valódi és méltó szabadságát.

17. Igaz ugyan, hogy a liberalizmusnak nem minden követője vallja ezen tanokat, amelyek már kegyetlenségüknel fogva is elijesztők s amelyekről láttuk, hogy az igazsággal ellenkeznek és a legnagyobb bajokat okozzák. Sőt sokan az igazság hatalma által meggyőzve nem vonakodnak bevallani, hogy a szabadság túlmegy a határon és szabadossággá fajul, ha az igazság és igazságosság mértékét túllépi, és hogy azt következésképpen a józan ésszel kell kormányozni és a természetes törvénynek és Isten örök törvényének alárendelni. De azt hiszik, hogy itt meg kell állniuk, és tagadják, hogy az embernek kötelessége volna engedelmessé válni oly isteni törvényeknek, amelyeket nem a természetes ész útján hoztak. — Midőn ezt állítják, következetlenül önmagukhoz. Mert ha áll, amit elismernek, és amit joggal senki sem tagadhat, ha áll, hogy a törvényhozó Isten tekintélyének hódolnunk kell, mivel az ember teljesen Isten hatalmában van és Istenhez törekszik, akkor senki sem szabhatja meg az ő törvényhozó hatalmának módját és határát anélkül, hogy már ezáltal is meg ne szegné a köteles engedelmességet. Sőt, ha az emberi ész arra vetemedik, hogy maga akarja meghatározni, mennyi joga legyen Istennek és mennyi kötelessége önmagának, akkor az isteni törvények iránt való engedelmességet csak látszólag, de nem tényleg gyakorolja, amennyiben saját önkényét Isten tekintélyének és gondviselésének elébe teszi. Szükséges tehát, hogy életünk zsinórmértékéül állandóan és lelkiismeretesen ne csak az örök törvényt tekintsük, hanem mindazon más törvényeket is, amelyeket a végtelenül bölcs és végtelenül hatalmas Isten a neki tetsző módon juttatott hozzánk, s amelyeket világos és kétségtelenül nem vonható jelekből megismerhetünk. Annál is inkább, mivel az e nembéli törvények ugyanazon alappal bírnak és ugyanazon törvényhozótól származnak, mint az örök törvény, és így tökéletes összhangban vannak a természetjoggal, sőt tökéletesítik is azt, mi több, ezen törvények magának az Istennek tanítását képezik, aki kegyesen igazgatja akaratainkat és eszünket, nehogy ezek tévedésbe essenek. Maradjon tehát szentül és sérthetetlenül összekötve, amit elválasztani nem lehet és nem is szabad, és szolgáljunk mindenben híven engedelmesen Istennek, mint ezt maga a természetes ész is követeli.

18. Valamivel szelídebbek ugyan, de éppoly következetlenül azok, akik azt állítják, hogy az isteni törvények szerint rendezendő be ugyan az egyesek magánélete, de nem a társadalomé, s hogy a közügyekben szabad Isten parancsolatait áthágni, a törvényhozás pedig nem köteles azokat tekintetbe venni. Ebből folyik ama veszedelmes következmény, hogy az Egyház az államtól elválasztandó. — De ezen állítás képtelenségét is könnyű belátni. Miután ugyanis maga a természet követeli, hogy a társadalom a polgároknak eszközöket szolgáltatson arra, hogy tisztességesen, azaz Isten törvényei szerint éljenek, lévén Isten minden becsületességnek és tisztességnek alapja, merőben lehetetlen, hogy ugyanazon társadalomnak szabadságában álljon Isten törvényeivel mitsem törődni, vagy éppenséggel valamit azok ellen tenni. — Ezenkívül a népek előljárói azzal tartoznak az állam polgárainak, hogy ne csak külső előnyüket, hanem elsősorban bölcs törvények által lelki javaikat gondozzák. Márpedig ezen lelki javak gyarapítására semmi alkalmasabb el nem képzelhető, mint azon törvények, amelyeket maga Isten hozott, amiért is azok, akik az államok kormányzásában nem akarnak tekintettel lenni Isten törvényére, a politikai hatalmat rendeltetésével és a természet követelményével ellentétbe hozzák. De ami leginkább kiemelendő, s amire mi is nem egyszer figyelmeztettünk, ez az, hogy bár közvetlenül nem ugyanaz a célja a polgári és lelki hatalomnak, és e kettő nem is mozog ugyanazon téren, mégis szükséges, hogy a két hatalom egymásnak segítségére legyen, mert mindkettő ugyanazon emberek fölött uralkodik, és nem ritkán előfordul, hogy bár különféle szempontból, mégis egy és ugyanazon dolog fölött kell rendelkezniük. Valahányszor ez történik, valamely módnak és rendnek kell léteznie, amelynek alapján a vitának és egyenetlenségnek okai eltávolíttatván, az eljárásban megegyezés létesüljön, mivel képtelenség volna és Isten legbölcsebb akaratával is ellenkezne, hogy a két hatalom folytonos perpatvarban éljen. Ezen egyezséget joggal

hasonlították a lélek és test egyesüléséhez, amely mindkettőnek előnyére van; ha beáll a meg hasonlás, ez különösen a testnek ártalmas, amelynek életét kioltja.

19. Nagyobb világosság kedvéért szükségesnek tartjuk a szabadságnak különféle válfajait, amelyek állítólag korunk kívánalmái közé tartoznak, egyenként szemügyre venni. Lássuk pedig mindenekelőtt, s amennyiben az egyes emberekre vonatkozik, a *vallásszabadságot*, amely a vallásosság erényével annyira ellenkezik. A vallásszabadság abban áll, hogy ki-ki azt a vallást követheti, amely neki tetszik, vagy egyet sem. —

20. Márpedig az ember összes kötelességei között éppen az a legnagyobb és a legszentebb, amely szerint Istent ájtatosan és vallásosán tisztelni tartozik. Ez a kötelesség szükségszerű következménye annak, hogy folytonosan Isten hatalmában vagyunk, az ő akarata, gondviselése által vezéreltetünk s tőle származván, hozzá vissza is kell térnünk. Ehhez járul, hogy igaz erény vallás nélkül nem lehetséges, az erkölcsi erény ugyanis oly dolgokra vonatkozik, amelyek Istenhez, mint az ember legfőbb és végső javához vezetnek, s éppen azért a vallás, amely (ahogy Szent Tamás mondja) ”mindenben közvetlenül Isten tiszteletét mozdítja elő”⁸, az erények kezdete és szabályozója. Ha pedig azt kérdezzük, vajon a sok egymással ellenkező vallás közül melyiket kell egyedül követnünk, az ész és a természet azt válaszolják, hogy azt, amelyet Isten rendelt, s amelyre az emberek bizonyos külső jelekből, amelyekkel a gondviselés azt a többitől megkülönböztette, könnyen ráismerhetnek. E megkülönböztetés nagyon is szükséges volt, mert az ilyen fontos dologban a tévedés kimondhatatlan rossz következményeket okoz. Mármost a szóban levő vallásszabadság az embert feljogosítaná arra, hogy legszentebb kötelességét büntetlenül megszegje vagy elmulassza s a változhatatlan jótól elfordulván, a rossz felé hajoljon, ez pedig, amint már mondtuk, nem szabadság, hanem a szabadság eltorzítása és a bűnbe merült lélek szolgasága.

21. Az állami életben a vallásszabadság annyit jelent, hogy az államnak semmi oka sincs Istent íránt külső tiszteletet tanúsítani és azt előmozdítani, vagy az egyik vallást a másik fölé helyezni, hanem valamennyivel egyenlően kell bánnia, még akkor is, ha a nép maga a katolikus hitet vallja. Ez azonban csak azon esetben állhatna, ha az emberek polgári társaságának Isten íránt semmiféle kötelességei sem volnának, vagy azokat büntetlenül elmulasztania lehetne: mind a kettő azonban nyilván hamis. Nem lehet ugyanis kételkednünk abban, hogy az emberi társadalom, akár egyes részeit, akár formáját, a tekintélyt, akár okát, akár ama nagy előnyüket tekintjük, amelyekben az egyed általa részesül — Isten akaratából áll fönn. Isten az, aki az embert társas lényvé teremtette s a hozzá hasonló társaságába helyezte, hogy azt, amit természete megkíván s önmagában el nem érhetne, a társadalomban megtalálja. Ezért a polgári társaság mint társaság köteles Istent szerzőjéül s atyjául elismerni s az ő hatalmát és uralmát félni és tisztelni. Az igazság és a józan ész tehát tiltja, hogy az állam istentagadó legyen, vagy ami az istentagadással egyértelmű, hogy — amint mondják — a különféle vallások íránt egyformán viselkedjék s valamennyiüket ugyanazon jogokban részesítse. — Mivel tehát az államnak szükségképpen kell egy vallást vallania, e vallás csak az egyedül igaz vallás lehet, amelyet általában, de különösen a katolikus államokban könnyű felismerni, minthogy az igazságnak szembeszökő jeleit önmagán viseli. Ennélfogva az állami hatalom viselőinek, ha, miként kötelességük, a polgárok javát okosan és sikerrel előmozdítani akarják, ezen egyedüli igaz vallást kell föntartaniuk és védelmezniük. A nyilvános hatalom azért áll fönn, hogy az alattvalók javát előmozdítsa, s ámbár közvetlenül arra van hivatva, hogy az embereknek földi boldogságot és jólétet biztosítson, mindazonáltal nem szabad akadályoznia, hanem segítenie kell az embert a legfőbb és a legnagyobb jónak, az örök boldogságnak elérésében is, ezt pedig a vallás elhanyagolásával elérni nem lehet.

22. Erről azonban máskor bővebben beszéltünk, most csak azt akarjuk megjegyezni, hogy az ilyen szabadság mind az alattvalók, mind az uralkodók igaz szabadságának nagy ártalmára van. Ellenben a vallás az igaz szabadságot mindinkább biztosítja, egyrészt azért, hogy a hatalmat Istentől származtatja s az uralkodókat arra kötelezi, hogy kötelességeikről soha se feledkezzenek el, igazságtalan és kemény parancsokat ne osztogassanak s a népet kegyesen s atyai szeretettel kormányozzák, — másrészt azzal, hogy a polgároktól megkívánja, hogy a törvényes hatalomnak úgy engedelmeskedjenek, mint Isten szolgáinak, s azonfölül az alattvalókat az előjárókhoz nemcsak az engedelmesség, hanem a tisztelet és a szeretet kötelekeivel fűzi, a lázadást s mindent, ami a közrendet és békét megzavarhatná s okul szolgálhatna arra, hogy a polgárok szabadsága jobban korlátoztassék, szigorúan tiltja. Azt, hogy mennyire előmozdítja a vallás a jó erkölcsöket és a jó erkölcsök ismét a szabadságot, nem is említjük, mert hisz az ész is mondja, és azonfölül a történelem bizonyítja, hogy a népek minél jobb erkölcsűek, annál tökéletesebb szabadságnak, jólétnek és hatalomnak örvendenek.

23. Vegyük továbbá szemügyre a föltétlen *szólás- és sajtószabadságot*. Alig kell említünk, hogy ez, ha nem mérsékelik s teljesen korlátlan marad, jogot nem képezhet. A jog ugyanis erkölcsi képesség, márpedig, amiként előbb is mondtuk és soha eléggé nem hangsúlyozhatjuk, esztelenség azt hinni, hogy ezen erkölcsi képesség az igazságot és a hazugságot, az erényt és a bűnt egyaránt megilleshetné. Jogos dolog az igazat és a jót, hogy mennél több ember tulajdonává váljék, az államban szabadon és okosan terjeszteni, de az is jogos, hogy a közhatalom a hazugságoknak, amelyeknél nagyobb veszedelem az észre nézve nem létezik, s a bűnöknek, amelyek a lelkeket és az erkölcsöket megrontják, szorgosan, nehogy az állam romlására terjedjenek, útját állja. A szabados elme kicsapongásait, amelyek a tudatlan sokaságot félrevezetik, a törvény erejével megfékezni éppen úgy jogos, mint a gyöngébbek ellen elkövetett igazságtalan erőszakot megtorolni. S ez annyival is inkább szükséges, mert a polgárok legnagyobb része a szemfényvesztő okoskodások hamisságát, különösen ha ezek a szenvedélyeknek hízelegnek, vagy egyáltalán nem, vagy csak nagy nehezen veszi észre. A teljesen korlátlan szólás- és sajtószabadság mellett semmi sem szent, semmi sem sérthetetlen, ezért még a minden kétség felett álló legigazabb természeti elvek, amelyek az emberi *nemnek* közös és legnemesebb örökségül tekintendők, még ezek sem lesznek megkímélve. Ily módon, miután sötétség az igazságot elhomályosítja, miként gyakran történni szokott, veszedelmes és sokféle tévedések jutnak uralomra. Az ilyen állapot előmozdítja ugyan a szabadosságot, de igen nagy kárára van a szabadságnak: a szabadság annál nagyobb és biztosabb, minél nagyobb korlátok közé van szorítva a szabadosság. — Azon kérdésekre vonatkozólag ellenben, amelyeknek kutatását Isten az emberekre hagyta, mindenkinek szabadságában áll azt gondolni, s szabadon kimondani, ami tetszik, s ez nagyon is természetes, mert az ilyen szabadság soha sem vezeti az igazság elnyomására, hanem inkább nagyon gyakran annak kipuhítására és földerítésére.

24. Hasonlóképpen kell vélekednünk a *tanítási szabadságról*. — Minthogy nem lehet kétség aziránt, hogy a lelkekhez csakis igazságot szabad juttatni, ez lévén az értelmes lények java, célja és tökéletessége, azért a tanításnak tárgyát csakis az igazság képezheti, mégpedig úgy, hogy azok, akik nem ismerik még az igazságot, ennek tudomására jussanak, akik pedig ismerik, benne megerősödjenek. Ezért mindazoknak, akik tanítással foglalkoznak, szent kötelességük a tévedést a lelkekből irtani, s őket a tévedéstől minden lehető módon megóvni. Ezekből kiviláglik, hogy az említett szabadság, amely szerint ki-ki kényekedve szerint azt taníthatja, ami neki tetszik, először is a józan ésszel homlokegyenest ellenkezik, s másodsor az elmék tökéletes megrontására vezet, márpedig ilyen szabadságot a közhatalom a maga kötelességének megsértése nélkül meg nem engedhet, mégpedig annál kevésbé, mert a

tanítóknak tanítványaik előtt nagy a tekintélyük, és a tanítvány maga csak ritkán képes megítélni, vajon az, amit a tanító előad, igaz-e vagy sem.

25. Amiért is a tanítási szabadságot bizonyos korlátok közé kell szorítani, nehogy a tanítás mestersége büntetlenül a romlás eszközévé váljék. Az igazságoknak pedig, amelyek a tanítás kizárólagos tárgyát képezik, két rendje van, a természeti és a természetfölötti. A természeti igazságok, amilyenek a természeti elvek és az azokból közvetlenül folyó tanok, mintegy az emberi *nem* közös örökségét képezik, ezen örökségen mint legszilárdabb alapon nyugszanak a tiszta erkölcsök, az igazságosság, a vallás s az emberek társadalmi vonatkozása, minél fogva gonoszság és embertelenség volna ennek megsértését és szétrombolását büntetlenül megengedni.

26. Hasonló lelkiismeretességgel kell megőrizni azon igazságoknak nagy és szent kincstárát, amelyeket az Isten kinyilatkoztatott. Ennek az isteni tannak főbb pontjai, amelyeket a hitvédők leginkább iparkodnak bebizonyítani, íme, a következők: létezik isteni kinyilatkoztatás, az Isten egyszülött fia testté lett, hogy az igazság mellett tanúságot tegyen, ugyanő egy tökéletes társaságot, vagyis Egyházat alapított, amelynek ő maga a feje s egészen a világ végezetéig vele van, s egyúttal azt akarta, hogy azon igazságokat, amelyeket ő maga tanított, ezen Egyház megőrizze, védje és törvényes tekintéllyel magyarázza. Megparancsolta továbbá, hogy Egyházának az összes népek csak úgy engedelmeskedjenek, mint önmagának, akik pedig ellenkeznek, örökre elvesznek. Ezekből világos, hogy az ember legjobb és legbiztosabb tanítója Isten, aki minden igazság forrása és kezdete, — hogy az Isten egyszülött fia, aki az atyának kebelében van, az út, igazság, élet és igaz világosság, amely minden embert megvilágosít, s az ő szavára minden embernek hallgatnia kell: „*És mindannyian Isten tanítványai lesznek.*”⁹

27. Isten azonban a tanítóhivatalt hit és erkölcs dolgaiban az Egyházra átruházta s e tekintetben isteni jóvoltából csalhatatlanná tette, amiért is az Egyház a halandók legfőbb és legbiztosabb mestere, s tanítási joga szent és sérthetetlen, és az Egyház az Istentől nyert tanokra támaszkodva mindig a legnagyobb szorgalommal töltötte be ezen hivatalát, s a nehézségekkel, amelyek e tekintetben mindenünnen elébe gördítettek, szembeállván, tanítási szabadságáért harcolni soha meg nem szűnt. Ily módon a balga babonát elűzván, a Föld kerekességét a keresztény bölcsesség által újjáalakította. Minthogy pedig maga az ész világosan tanítja, hogy az Isten által kinyilatkoztatott és a természeti igazságok egymással tényleg nem ellenkezhetnek, úgy, hogy mindaz, ami amazokkal ellentétben áll, kétségtelenül hamis, ezért az Egyháznak istenileg alapított tanítóhivatala a kutatási vágyat, a tudományok haladását s az emberi nem művelését nemcsak hogy nem akadályozza és nem hátráltatja, sőt inkább e téren is világosságot terjeszt és biztos segítséget nyújt. Ugyanezen okból az emberi szabadságot is tökéletesíti, mert Krisztus urunk szerint az igazság az embert szabaddá teszi. *Megismeritek az igazságot és az igazság megszabadít titeket.*¹⁰ — Az igaz szabadságnak és a valódi tudománynak tehát éppen semmi okuk sincs panaszkodni ama igazságos és szükséges törvények ellen, amelyeket az Egyház és az ész együttesen megállapítanak az emberek tanításának szabályozására.

28. Hisz maga a tapasztalat is bizonyítja, hogy az Egyház, amidőn ezt főképpen azért teszi, hogy a keresztény hitet oltalmazza és megvédje, egyúttal a tudományok minden *nemét* is ápolja és előmozdítja. És méltán, mert hiszen a tudományok haladása nemcsak önmagában véve jó és dicséretes, hanem azonfölül mindazon ismeretek, amelyekre a józan ész önmagától is rájön, föltéve, hogy a valóságnak megfelelnek, az Isten által kinyilatkoztatott igazságokat is nem csekély mértékben megvilágítják. És csakugyan az Egyháznak köszönjük ama nagy

jótéteményeket, hogy az ókori bölcsesség dicső emlékeit megőrizte, a tudományok számára csarnokokat nyitott, hogy a nagy elméket mindig ösztönözte s mindazon művészeteket ápolta, amelyek művelt korunknak különös díszéül szolgálnak. — Végül nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy mérhetetlen tág tér áll nyitva, ahol az emberi elme szabadon kutathat és fejtheti ki tevékenységét, mert hisz számtalan kérdés van, amelyek a keresztény hit- és erkölcsökkel szükséges összefüggésben nincsenek, s amelyeket az Egyház az ő tekintélyével el nem döntvén, a tudósoknak szabadságában áll belátásuk szerint eldönteni. —

29. Mindezekből meg lehet érteni, miféle szabadság az, amelyet a *szabadelvűség* — *liberalizmus* — hívei hirdetnek s oly nagy buzgósággal életbe léptetni akarnak. Egyrészt önmaguk és az állam számára oly tág szabadságot követelnek, hogy bármily vészes tannak tárt kaput nyithassanak, másrészt az Egyházat tanítói tisztének gyakorlásában sokféleképpen akadályozzák, s tanítási szabadságát a legszűkebb korlátok közé szorítják, holott az Egyház tanítása nemcsak semmi hátrányt, de a legnagyobb előnyöket helyezi kilátásba.

30. Sokat hánytorgatják manapság a *lelkiismereti szabadságot* is, ha ezen szabadságot úgy fogják föl, hogy minden embernek jogában áll Istent tisztelni, vagy nem tisztelni: e fölfogás a fentebbiekben eléggé meg van cáfolva. — Ámde lehet a *lelkiismereti szabadságot* úgy is értelmezni, hogy az embernek jogában áll — s e tekintetben az állam semmi szín alatt sem akadályozhatja — Isten akaratát és parancsait lelkiismeretének sugallata szerint teljesíteni. Ily értelemben a lelkiismereti szabadság Isten fiaihoz méltó, az ember méltóságát a legtisztességesebben megőrzi s minden erőszak és igazságtalanság fölött áll. Ezen lelkiismereti szabadságot az Egyház mindig kívánta és nagy becsben tartotta. Ilyen szabadságot követeltek maguk számára az apostolok, ezt sürgették irataikban a hitvédők s vérükkel megpecsételték a nagyszámú vértanúk. És méltán, mert ezen keresztény szabadság egyrészt Istennek az emberek fölötti legfőbb és legigazságosabb hatalma, másrészt az embereknek Isten iránti legfőbb és legszentebb kötelessége mellett tesz tanúságot. Semmi köze a lázongó és engedetlen lelkülethez, s a világért sem szabad azt gondolni, hogy a politikai hatalomnak köteles engedelmisséget megtagadja, mert hiszen az emberi hatalomnak csakis olyasmit szabad parancsolnia és követelnie, ami Isten rendelkezéseivel nem ellenkezik s az Isten által megalapított rendet nem sérti. Ha azonban a polgári hatalom olyasmit parancsolna, ami Isten akaratával nyíltan ellenkezik, akkor az ilyen parancsot, mint amely az isteni tekintéllyel megalapított rend fölforgatását célozza, nem szabad teljesíteni.

31. Ellenben a *szabadelvűség* — *liberalizmus* — hívei, akik az államnak korlátlan hatalmat tulajdonítanak s az emberi életet Istenre való tekintet nélkül berendezni kívánják, az erkölcsiséggel és a vallással összekötött szabadságot, amelyről beszélünk, el nem ismerik, s minden intézkedést, amely eme szabadság megóvása érdekében történik, államellenes jogtalanságnak nyilvánítanak. Pedig ha nekik volna igazuk, nem léteznék oly kegyetlen zsarnokság, amelynek engedelmeskedni s amelyet elviselni nem kellene.

32. Az Egyháznak hő kívánsága, hogy eme keresztény tanok, amelyeket főbb elveikben itt jeleztünk, az állami élet minden rétegét gyakorlati alkalmazásban átjárják. Ezen tanok ugyanis alkalmasak a mai kor számos és súlyos bajainak orvoslására, amelyek jobbára éppen az olyféle szabadságokból származtak, amelyeket ma annyira magasztalnak, s amelyek az üdv és dicsőség csíráit magukban rejtteni látszottak. Az eredmény azonban megghiúsította a reményt, kellemes és egészséges gyümölcs helyett rossz és keserű termett. Ha már most orvoslást keresnek, vissza kell térni a józan elvekhez, amelyektől egyedül várható a rend megszilárdulása és az igaz szabadság biztosítása. —

33. Mindazonáltal az Egyház anyai elnézéssel figyelembe veszi az oly nagy szerepet játszó emberi gyöngeséget, valamint azt is tudja, miféle szellem lengi át manapság a lelkeket és az ügyeket. Ezen okokból, habár ő maga soha semminek sem ad létjogot, ami nem igaz és nem tisztességes, mégis nem ellenkezik, ha az államhatalom vagy nagyobb baj elkerülése, vagy valamely nagyobb jó elérése és megőrzése végett olyasmit is eltűr, ami az igazsággal és az igazságossággal nem mindenben egyezik. Hisz maga a gondviselő Isten is, aki pedig végtelenül jó és mindenható, mégis a rosszat is megtűri a világon, részint azért, hogy a nagyobb jó ne akadályoztassák, részint, hogy nagyobb bajok ne támadjanak. Az államok kormányzásában nagyon helyes a világ kormányzóját utánózni, sőt mivel az emberi tekintély minden rosszat meg nem akadályozhat (amint Sz. Ágoston mondja), „*sokat meg kell engednie és büntetlenül hagynia, amit azután egész joggal az isteni Gondviselés megtorol*”.¹¹ Ha azonban ily körülmények között az emberi törvény a közjó érdekében és csakis ezért a rosszat eltűrheti, sőt el is kell tűrnie, mindazonáltal ezt önmagáért soha nem akarhatja, soha nem helyeselheti. A rossz ugyanis, mint a jónak hiánya, ellenkezik a közjával, ezt pedig a törvényhozónak, amennyire csak lehet, óvnia és megvédenie kell. Az emberi törvénynek e tekintetben is utánózni kell Istent, aki, amint Sz. Tamás tanítja, azért, hogy a rosszat e világon megtűri, *nem akarja, hogy a rossz legyen, sem nem akarja, hogy a rossz ne legyen, hanem csak megengedi, hogy legyen, és ezen eljárása jó*.¹² Az Angyali Doktornak e mondata röviden magában foglalja az egész tant a rossz eltűréséről.

34. De, ha helyesen akarunk a dologról ítélni, be kell vallanunk, hogy minél több rosszat kénytelen az állam eltűrni, annál távolabb áll eszményétől, valamint az is bizonyos, hogy a rossznak eltűrése, mint a politikai okosság egyik szabálya, csakis annyira terjedhet, amennyire az ügy, vagyis a közjó megkívánja, amiért is olyankor, amidőn a közjó e szabály alkalmazása következtében kárt vallana, s az államnak még több s nagyobb rosszal gyűlne meg a baja, e türelmességi szabályt nem szabad alkalmazni, mert ilyen körülmények között semmi jót sem lehet általa elérni. Ha pedig az Egyház a sajátos idő- és állami viszonyok miatt az újkori szabadságjogok egyikébe-másikába bele is nyugszik, nem mintha azokat önmagukban óhajtana, hanem mert úgy vélekedik, hogy jobb azokat jelenleg eltűrni, a viszonyok jobbra fordultával újból élni fog saját szabadságával s tanácsolva, buzdítva, kérve azon lesz, hogy Istentől nyert hivatását, amely az emberek örök üdvösségének előmozdításában áll, pontosan betölthesse. Az azonban örökre igaz marad, hogy az a szabadság, amely mindenkinek mindenre jogot ad, miként ezt már többször is hangsúlyoztuk, magában véve éppen nem kívánatos, mert észellenes dolog, hogy a tévedés egyenlő jogot élvezzen az igazsággal.

35. Ami pedig a *türelmességet* illeti, csodálatos, mennyire távol esnek az Egyház méltányosságától és okosságától a *liberalizmus* hívei, akik a polgároknak minden korlát nélkül megengedik mindazt, amit fentebb említettünk s ilyképp oda jutnak, hogy a tisztességnek és az igazságnak semmivel több létjogot nem adnak, mint a hamisságnak és az erkölcstelenségnek.

Az Egyházat pedig, az igazság oszlopát és erősségét, az erkölcs romlatlan mesterét türelmetlennek és kegyetlennek mondják, mert a türelmességnek ezen korlátlan és bűnös nemét, miként kell, visszautasítja és meg nem engedi, s amidőn ezt teszik, nem veszik észre, hogy olyasmit gyaláznak, ami voltaképpen dicsőre méltó. Egyébként a türelmességnek ilymérvű hánytorgatása közben is nem ritkán megesik, hogy a katolikus Egyház ügyeire nézve kemények és szigorúak, s akik különben mindenki számára nagy és tág szabadságot hirdetnek, az Egyházat szabaddá tenni sokszor vonakodnak.

36. Végül, hogy egész fejtegetésünket összes következményeivel együtt könnyebb áttekintés végett pontonként röviden összefoglaljuk, újból hangsúlyozzuk, hogy az egész ember

szükségképpen és valóban Isten örök hatalma alatt áll, s következőleg nem képzelhető el, hogy az emberi szabadság Istennek és az ő akaratának alárendelve ne legyen. Istennek eme fennhatóságát tagadni, vagy el nem ismerni nem a szabad ember ténye, hanem az olyané, aki a szabadsággal lázadás végett visszaél, s a léleknek éppen ezen hangulata és beállítottsága képezi a liberalizmus legfőbb bűnét. E szabadelvűségnek azonban több fajtája különböztethető meg, mivel az akarat nem egy, hanem többféle módon s kisebb-nagyobb mérvben tagadhatja meg az engedelmisséget, amellyel Istennek, vagy az isteni hatalom részeseinek tartozik.

37. A végtelen Isten uralmát teljesen visszautasítani s az engedelmisséget a nyilvános, vagy a magán- és családi ügyekben neki határozottan megtagadni — a szabadságnak legnagyobb romlottsága s következőleg a *liberalizmus* leggonoszabb faja, s erre kell vonatkoztatni mindazt, amit eddig a liberalizmus ellen mondtunk.

38. Legközelebb áll ehhez azoknak a tana, akik megengedik ugyan, hogy Istennek, a világ Teremtőjének és Urának hatalma alatt állunk, mert hiszen az ő akaratából áll fönn az egész világ, ámde azon természetfölötti hitelveket és erkölcsi törvényeket, amelyeket Isten maga kinyilatkoztatott, vakmerően visszautasítják, s azt állítják, hogy nincs ok, amiért azokat különösen az állami életben figyelembe kellene venni. Azt, hogy mennyire tévednek ezek is és mennyire következetlenek, az imént kimutattuk. Ezen tanból, mint fölelvől folyik ama veszélyes vélemény, amely szerint az Egyház ügyeit az állam ügyeitől teljesen el kellene választani, holott nyilvánvaló, hogy e két hatalomnak, ámbár hivatásra és méltóságra nézve különböznek, mégis egyetértőleg és egymást támogatva kell működniük.

39. Ezen utóbb említett véleményből ismét kétféle elmélet alakult ki. Némelyek ugyanis azt akarják, hogy az államot az Egyháztól annyira és oly mértékben el kell szakítani, hogy a nyilvános élet jogi viszonyaiban, az intézményekben, az erkölcsökben, a törvényekben, az állami hivatalokban, az ifjúság nevelésében az Egyházat teljesen figyelmen kívül kell hagyni, mintha az tulajdonképpen nem is léteznék, a legföljebb csak azt engedik meg, hogy az egyes polgárok mint magánemberek valamely tetszés szerinti vallást gyakorolhassanak. Ezek ellen teljes erejükben állnak mindazon érvek, amelyekkel az Egyház és az állam elválasztására vonatkozó tant megcáfoltuk: itt még csak azt tesszük hozzá, hogy képtelenség azt kívánni, hogy a polgár az Egyházat tisztelje, amidőn az állam azt megvetheti.

40. Vannak mások, akik az Egyház létjogosultságát nem tagadják, mert hiszen nem is tagadhatják, mindazonáltal nem akarják elismerni, hogy az Egyház tökéletes társaság természetével és jogával rendelkezik, s következőleg azt tanítják, hogy az Egyház ugyan inthet, tanácsolhat s a neki önként engedelmeskedőket kormányozhatja, de törvényeket nem hozhat, ítéletet nem mondhat s büntetéseket nem szabhat ki. Ekként ezen isteni eredetű társaság természetét eltorzítják, tekintélyét, tanítói hivatalát s minden működését gyöngítik és korlátozzák, az állam hatalmát ellenben annyira kiterjesztik, hogy az Isten Egyházát bármely más önkéntes társulat módjára teljesen az államhatalom uralma és joghatósága alá helyezik. Ezek cáfolatára alkalmasak amaz érvek, amelyeket a hitvédők szoktak fölhozni, s amelyeket mi sem mulasztottunk el, nevezetesen az „Immortale Dei”¹³ kezdetű körlevélben előadni, ezen érvekkel ki lehet mutatni Istennek ama rendelkezését, amely szerint az Egyházban mindannak meg kell lennie, ami egy törvényes, legfőbb és minden tekintetben tökéletes társaság természetéhez és jogai közé tartozik.

41. Sokan vannak végül, akik az Egyház elválasztását az államtól nem helyeslik, de amellet ismét azt akarják, hogy az Egyház a kor kívánalmainak engedjen s mindahhoz

alkalmazkodják, amit a mai államigazgatási bölcsesség megkíván. E nézet helyes, ha csak ama bizonyos, az igazsággal és igazságossággal összeférő méltányosságot sürgeti, amely szerint az Egyház a nagyobb jó reményében egyben-másban engedékeny lehet, s a kor igényeinek is annyira, amennyire kötelességének megsértése nélkül teheti, megfelelni. — De nem állhat ez ama dolgokat és tanokat illetőleg, amelyeket a megváltozott erkölcsi fölfogás és a helytelen ítélet minden jog ellenére felszínre hozott. Egy kor sem nélkülözheti a vallást, az igazságot és igazságosságot, minthogy pedig az Isten ezen legnagyobb és legszentebb dolgokat az Egyház őrizetére bízta, képtelenség azt kívánni, hogy az Egyház a téveset és igazságtalant egykedvűen eltűrje, vagy abba, ami a vallásnak ártalmas, beleegyezzen.

42. A mondottakból mármost következik, hogy a gondolat, az írás, a tanítás és minden különbség nélkül a vallás szabadságát, mint megannyi természeti jogot követelni, védelmezni s engedélyezni semmiképpen sem szabad, mert ha valóban a természet adta volna az embernek e jogokat, akkor Isten uralmának megvetése jogos volna, s az emberi szabadságot semmiféle törvénnyel sem volna szabad fékezni. — A mondottakból azonban az is következik, hogy a szabadság említett válfajait igazságos okokból meg lehet tűrni, de mindig úgy kell mérsékelni, hogy féktelenséggé és szabadossággá el ne fajuljanak. — Ahol pedig ezen szabadságjogok érvényben vannak, ott a polgároknak azon kell lenniük, hogy azokat jócselekedetek gyakorlására használják, különben pedig e szabadságjogok megítélésében az Egyházzal egyetértsenek. Minden szabadság ugyanis annyiban törvényes, amennyiben az erkölcsi jó gyakorlását lehetővé teszi, különben soha.

43. Ahol az államigazgatásnak igazságtalanul elnyomja a polgárokat s az Egyházat az őt megillető szabadságtól megfosztja, ott szabad oly kormányforma életbeléptetését sürgetni, amely alatt a polgárok és a hívők szabadon működhetnek; ezen törekvés nem féktelenségre és bűnös szabadosságra vezet, hanem a közjó érdekében a helyzet nyomasztó voltának megszüntetését célozza s arra irányul, hogy ahol minden gonoszást felszabadítottak, az erényes élet- és cselekvésmódot ne akadályozzák.

44. Az államkormányzatnak ama módja, amely szerint a hatalom gyakorlásába a népet is bevonják, magában véve nem helytelen, hacsak emellett a közhatalom eredetéről és gyakorlásáról szóló katolikus tant meg nem sértik. Az Egyház a különféle kormányformák közül, föltéve, hogy a polgárok jólétének előmozdítására nem alkalmatlanok, egyet sem kárhoztat, azt az egyet azonban megkívánja — ezt különben maga a dolog természete is követeli —, hogy e kormányformák úgy legyenek megszervezve, hogy emellett senkinek s különösen az Egyháznak jogait meg ne sértsék.

45. A közügyekben részt venni, ha csak ezt a különös helyi és időviszonyok nem tiltják, jó és helyes, sőt az Egyház igenis óhajtja, hogy az egyes polgárok, amennyire csak tehetik, a közjót előmozdítsák s hazájukat védjék, fenntartsák és gazdagítsák.

46. Az Egyház azt sem kárhoztatja, ha valamely nép függetlenségre tör és nem külhatalomnak, sem valamely kényúrnak alárendeltje lenni nem akar, föltéve azonban, hogy mindez az igazság megsértése nélkül történik. Végül azoknak eljárását sem helyteleníti, akik azon fáradoznak, hogy minden országot saját törvényei szerint kormányozzanak, s a polgároknak módjukban álljon jólétüket minél nagyobb mérvben biztosítani. Az Egyház a mérsékelt polgári szabadságnak mindig hű és gondos őre, ami mellett kivált egyes olasz városok tanúskodhatnak, amelyeknek a városokat megillető jog abban az időben, amidőn az Egyház üdvös befolyását a közügyek minden terén szabadon érvényesíthette, jólétet,

gazdagságot és hírnevet biztosított.

47. Reméljük, Tisztelendő Testvérek, hogy e tanok, amelyeket a hit és ész által vezéreltetve apostoli tisztüknél fogva előadtunk, a ti közreműködésetek által igen sokaknak javára fognak szolgálni. — Mi pedig szívünk alázatosságában szemünket az Ég felé emelve buzgón kérjük Istent, hogy bölcsességével és tanácsával az embereket kegyesen fölvilágosítsa, hogy így az annyira fontos ügyekben az igazat megismerjék s következésképp a magán- és nyilvános életben, minden körülmények között a megismert igazság szerint éljenek s attól soha el ne tántorodjanak. — Ezen isteni áldások zálogául és jó indulatunk jeléül rátok, Tisztelendő Testvérek, papságotokra és a gondjaitokra bízott hívő népre szívünk teljéből adjuk apostoli áldásunkat.

Kelt Rómában, Sz. Péternél, 1888. évi június 20-án, pápaságunk 11 -ik évében.

XIII. Leó Pápa

¹ Megjelent az alábbi könyvhöz kapcsolt függeléként:

Don Felix Sardá y Salvany: *A liberalizmus bűn. Az Egyház tanítása a liberalizmus ellen.*
ford. Dr. Csápori Gyula. Esztergom, 1888

Internetes forrás:

http://franka-egom.ofm.hu/irattar/irasok_gondolatok/konyvismertetesek/konyvek_12/a_liberalizmus_bun/a_liberalizmus_bun.htm#leopapa

angolul (valamint franciául, olaszul és spanyolul):

http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_20061888_libertas_en.html

Csápori Gyula fordítása néhány nyilvánvaló sajtóhiba korrigálása után a vatikáni honlap angol szövegét követő tagolást, számozást valamint jegyzeteket kapott..

² Sirák 15:14

³ See no. 93:37-38.

⁴ János 8:34

⁵ Aquinói Szt Tamás, *On the Gospel of St. John*, cap. VIII, lect. 4, n. 3 (ed. Vives, Vol. 20 p. 95).

⁶ Szt Ágoston, *De libero arbitrio*, lib. I, cap. 6, n. 15 (PL 32, 1229).

⁷ Róm. 13:2

⁸ Aquinói Szt Tamás, *Summa theologiae*, IIa-IIae, q. lxxxi, a. 6. Answer.

⁹ János 6:45

¹⁰ János 8:32

¹¹ Szt Ágoston, *De libero arbitrio*, lib. I, cap. 6, n. 14 (PL 32, 1228).

¹² Aquinói Szt Tamás, *Summa theologiae*, Ia, q. XIX, a. 9, ad 3m

¹³ See no. 93:8-11.